

QADIMGI BOBIL PODSHOLIGI (M.AV. XIX -XVI ASRLAR)

Almurodova Hafiza Xasan qizi

+ 998991031715

Qarshiyev Samandar Turaqulovich

+998973503803

Panjiyev Farrux Sobir o'g'li

+998 932272312

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annontatsiya : Ushbu maqolada Qadimgi Babil podsholigining tashkil topish jarayonlari va shuningdek, Xammurap davri batafsil yoritilgan. Shimoliy Mesopotamiyada esa Frot sohilidagi Mari, Dajla daryosi bo'yidagi Ashshur, Diala daryosi havzasida esa Eshnunna davlatlari hukmronlik qilgan edilar. Bu shahar-davlatlarni amoriylarga mansub sulola vakillari boshqarardilar. M.av. XX-XIX asrlarda mazkur shahar-davlatlar o'rtasida Ikki daryo oraligida hukmronlikni qo'lga kiritish uchun to'xtovsiz jangu-jadallar olib borilardi. Uzoq yillik kurashlardan so'ng Frot daryosining chap sohilidagi Babil "Xudo darvozasi" qad ko'tarib, yuksala boshlaydi. Bu shahar-davlat Babil I yoki Amoriy sulolasi namoyandalari tomonidan boshqarilib, u Qadimgi Babil davri (m.av. 1894 -1595) nomi bilan mashhur bo'lgan.

Kalit so'zlar: Babil, Larsa, Xammurapi, Gandash, Xett, zikkurat, Kish, Isin.

Babil shahar-davlatning asoschisi va ilk hukmdori amoriy Sumuabum bo'lgan. Urushlar natijasida Ikki daryo oraligidagi davlatlar bir-birlarini kuchsizlantira boshlagan. Bundan foydalangan Elam podshosi Rim-Sin Janubiy Mesopotamiyani bosib olib Larsa shahrini o'zining tayanch istehkomiga aylantiradi. Elam hukmdori Rim-Sin (m.av. 1822 -1763) Janubiy Mesopotamiyada katta-kichik suv inshootlari, kanallar qazdirib, Larsa, Ur va boshqa shaharlarda hashamatli ibodatxonalar qurdiradi. Ibodatxonalarga Shumer va Elam xudolarining mis va oltindan quydirilgan haykallarini qo'ydiradi. Mazkur davrda Janubiy Mesopotamiyadagi Uruk, Nippur, Isin va boshqa shaharlar Rim-Sin qo'li ostiga o'tib qoladi. Larsa esa Janubiy Mesopotamiyaning yirik markazlaridan biriga aylanadi. [1]

Mil.av. XIX-XVIII asrlarda Mesopotamiyada sug'orma dehqonchilik, savdo-sotiq rivoj topib shaharlarda yuksalish yuz beradi. Ammo Mesopotamiyada xo'jalikning yuksakroq darajada rivojlanishiga mamlakatdagi notinchiik to'sqinlik qilmoqda edi. Mesopotamiyadagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy vaziyat bu yerda kuchli markazlashgan davlat barpo bo'lishini taqozo etmoqda edi. Shunday sharoitda Mesopotamiya markazidagi Babil shahar-davlati asta-sekin kuchaya boshlaydi. Bu shahar har jihatdan qulay geografik muhitga ega bo'lib, shahardan har tomonga ham

quruqlik va ham suv savdo yo'llari kesib o'tgan edi. Bobil o'z davrining yirik iqtisodiy, madaniy va hunarmandchilik markazi ham bo'lgan. Bobil esa eng yaqin qo'shnilari Kish va Akkadning tushkunligi va vayronligidan foydalanib, iqtisodiy va siyosiy jihatdan kuchaya boradi. Yuqorida ta'kidlanganidek, daryo va karvon yo'llari tutashgan yerda qulay joylashganligi uning yirik savdo-sotiq markaziga aylanishiga imkon bergan. Shahar va uning atroflarida Suriya cho'lidan ko'plab har xil buyumlar keltirilgan. [2]

Mil.av.1894 - 1595-yillar orasidagi davrda bu yerda amoriylarning mustaqil sulolasi vakillari hukmronlik qiladi. Qadimgi Bobil podsholigining guilab-yashnagan davri Bobil I sulolasining yirik namoyandasi Xammurapi (m.av. 1792 -1750) podsholik qilgan davrga to'g'ri keladi. Manbalarda yozilishicha, Xammurapi o'z davrining yirik, mashhur davlat arbobi, uzoqni ko'ruvchi ayyor diplomat, yirik strateg, dono qonunshunos, uddaburon va aqlli tashkilotchi shaxs bo'lgan. U o'z ittifoqchilari bilan harbiy ittifoq tuzib, xo'jalik masalalarida nozik siyosat olib borib, ishi bitgach ulardan yuz o'g'irgan ham. Dastlab Larsa bilan o'zaro ittifoq tuzib, janubdagi Uruk, so'ngra Isinni o'ziga qaratib olgan. Xammurapi o'zining navbatdagi diplomatik amaliyotini shimolga, endigina Ossuriya asoratidan qutilgan Mari davlatiga qaratib, uning podshosi Zimrilim bilan do'stona munosabat o'rnatgan. Mari ittifoqiga tayanib, Bobil shahridan shimolda joylashgan kuchli Eshnunna ustiga qo'shin tortib, bu davlat qo'shiniarini tor-mor etgan.[3]

Navbatdagi zarbani o'zining sobiq ittifoqchisi Larsaga bergan. Jangda Elam shohi Rirsin qo'shinlari magiubiyatga uchrab, Elamga qoehib ketgan. Xammurapi qo'shinlari Shumerni bosib olib, uni ham o'z podsholigiga qo'shib olgan. Shu voqealardan keyin Mesopotamiyada kuchli davlat vujudga keladi. Shuni aytish joizki, "Shimol" va "Janub" mamlakatlarining podsholari, ya'ni Zimrilim va Xammurapi butun Mesopotamiyada mutlaq hukmdor bo'lish uchun shiddatli kurash boshlaydilar. Mari Bobil uchun kuchli va dahshatli raqib bo'lib, Shimoliy Mesopotamiyadagi ko'pgina shaharlarni va Suriya-Mesopotamiya dashtidagi ko'chmanchilarni o'z nazoratiga olgan edi. Mari O'rtayer dengizi sohilidagi Bibl, Ugarit, Karxemish, Yamxad davlatlari, dengizdagi Krit va Kipr orollari bilan qizg'in savdo va diplomatik aloqalar olib borardi. Zimrilim davrida Marida 2,5 gektar maydonni egallagan 300 xonali muhtasham saroy va xo'jalik binolari qurilgan edi. Saroy devorlari bir-biridan go'zal. chiroyli rasm tasvirlar bilan bezatilgan bo'lib, unda ajoyib podsho taxti qad ko'tarib turardi. Bu saroy o'z davrining "me'moriy mo'jizasi" hisoblangan. Bu ajoyib sarovni ko'rish uchun Ugarit, Bobil va Yamxaddan vakillar kelib. uning mo'jizakor ko'rimshidan lol qolganlar.[4]

Zimrilim ham Xammurapi kabi dono siyosatchi va uzoqni ko'ruvchi davlat arbobi edi. Shuni ta'kidlash lozimki, Bobilda Zimrilimning diplomat va ko'plab xufyalari faoliyat ko'rsatib, u yerdagi siyosiy va harbiy voqealarni sinchiklab kuzatib borgan va

bu haqida o'z hukmdorlariga ma'lumot yuborib turganlar. Bu voqealar haqidagi tafsilotlar Zimrilim saroy arxivlarida saqlanganligini arxeologlar topishgan. Xammurapining Mariga nisbatan siyosati salbiy tomonga o'zgarganligini sezgan Zimrilim ittifoqchisiga yuborgan qo'shiniarini Larsadan chiqarib olgan. Xammurapi ham Zimrilimning bu siyosatini payqab mil.av. 1759-yilda o'zining katta qo'shini bilan Mari devorlari ortida paydo bo'lib, shaharni qamal qiladi va uni bosib oladi, Shimoliy Mesopotamiyadagi bu kuchli davlatni o'ziga itoat ettiradi. Ammo Zimrilim Xammurapiga itoat etishni xohlamay, unga qarshi qo'zg'olon ko'taradi. Xammurapi qo'shinlari ikkinchi marta Marini qamal qilib uni vayron etganlar, janglarda shahar aholisining aksariyati qirib tashlangan.[5]

Maridagi "mo'jizakor" shoh saroyi yoqib yuborilgan. Bu mag'lubiyatdan so'ng Mari davlati barham topgan. Zimrilimning ittifoqdoshi hisoblangan Nineviya, Ashshur va boshqa shaharlar ham birin-ketin Bobil davlatining vassaliga aylangan. Xammurapi o'zining 42 yillik podsholigi davrida butun Mesopotamiyani o'z ichiga olgan kuchli, yirik, mustabid davlat tuzishga muvaffaq bo'lgan. Mazkur davrda Bobil Mesopotamiyadagi davlatlardan kichik bir shahar, yangi mustabid davlatning poytaxti bo'libgina qolmay, balki Old Osiyodagi qudratli davlatga aylanib, eng yirik iqtisodiy, siyosiy va madaniy markaz bo'lib qoladi. Ammo ko'plab g'alabalariga qaramay qudratli bo'lib ko'ringan Bobil podsholigi mayda davlatlarni kuch bilan ushlab, uyushtirib turgan saltanat edi. Bu esa podsholikning negizi ham u qadar mustahkam emasligini ko'rsatar edi. [6]

Manbalarda ta'kidlanishicha, m.av,1750-yilda Xammurapi vafotidan so'ng Bobil podsholigi asta-sekin tushkunlikka yuz tuta boshlagan. Xammurapi vafotidan so'ng uning vorislari, chunonchi o'g'li Samsuiluna (m.av. 1749 -1712) uning ishlarini davom ettirishga harakat qilib ko'rganlar. Samsuiluna 26 podsholik ustidan g'alaba qozonganligini yozib qoldirgan. U zikkuratlar qurib, ibodatxonalarni bezattirib, ularda xudolarga bag'ishlab oltindan taxt barpo ettirgan. Shuningdek, u mamlakatda sug'orma dehqonchilikni yuksaltirish maqsadida ikkita yangi kanal qazishni buyurib, ibodatxonalarga katta-katta hadyalar in'om qilib turgan. Shuni ta'kidlash joizki, Bobil atrofidagi katta-kichik davlatlar podsholikda sodir bo'layotgan siyosiy voqealarni sinchkovlik bilan kuzatib turardilar.[7]

Elam podshosi Rim-Sin Bobilning zaiflashib qolayotganidan foydalanib, Janubiy Mesopotamiyaga bostirib kirib, Shumerni bir qismini tortib olgan. Ammo Bobil qo'shinlari Rim-Sin qo'shinlarini jangda tor-mor etgan, Rim-Sin esa Elamga chekinib o'z saroyidagi yong'in vaqtida halok bo'lgan. Samsuiluna Rim-Sin qo'shinlarini mag'lub etgach Ur va Uruk shaharlarining devorlarini buzdirib, Shumerni yana qavtadan o'z hokimiyatiga itoat ettirgan. Ammo bu vaqtlarda Bobilga qarshi yangi dushmanlar bosh ko'tarib chiqq boshlaganlar. Bu davrda Isin podshosi Iumanlu Shumerning janubida mustaqil podsholik tuzgan. U Bobilga qarshi qattiq kurash olib

borib, Shumer podsholigining yangi dengizbo'yi sulolasiga asos solgan. Bu yetmaganidek. sharq tomondan Bobilga Zagros tog' oralarida yashovchi jangovar ko'chmanchi kassit qabilalari bostirib kela boshlaganlar. M.av. 1750-yillardan boshlab Gandash boshliq kassit qo'shinlari Mesopotamiya tuprog'iga teztez hujumlar uyushtirib. shahar va qishloqlarni talab. katta-katta o'ljalar bilan tog' oralariga qaytganlar. Xammurapi vorislari, Bobil I sulolasi podsholari 155 yil davomida kassitlarga qarshi kurash olib borgan. Birinchi Bobil sulolasining so'nggi podshosi Sam suiluna podsholigi davrida (m.av. 1625 -1595) Bobilga shimoli-g'arbdan Xett qo'shinlari ham bostirib kiradilar.[8]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кадимги дунё тарихи. II кием. Ю.С. Крушкол тахрири остида “Укитувчи” нашриёти. Тошкент - 1975.
2. Магъе М. Э. Избранные труды по мифологии и идеологии Древнего Египта. М, 1996.
3. Магъе М. Э. Искусство Древнего Египта. СПб., 2001.
4. Мелларт Дж. Древнейшие цивилизации Ближнего Востока. М.. 1982
5. Майоров Н.И. Введение в историю Древнего Востока. Учебное пособие. — Томск: Изд-во Томского университета. 2003.
6. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). O ‘ZBEKISTONNING JANUBIY SHAHARLARIDA UY-JOY QURILISHIDAGI YUTUQLAR VA MUAMMOLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(12), 25-28.
7. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.
8. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.
9. Boytora, C., & Nurali, O. (2023). Amir Temur and the Times of the Temuris Mints and Monetary Policy. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 16, 1-4.